

O S V R T I

SLAVIA 64-65 (1995-1996)

SLAVIA 64 (1995)

Prva dva sveska 64. godišta sadrže radove posvećene 70. obljetnici života ugledna češkoga znanstvenika Slavomíra Wollmana, glavnoga urednika časopisa *Slavia*. Svesci su uobličeni kao zbornik pod naslovom *Slavica in honorem Slavomíri Wollman septuagenarii*. Znanstvena orijentacija slavljenika određuje karakter objavljenih priloga koji se bave književno-znanstvenom problematikom.

Paleoslavistička problematika zastupljena je u prilogu J. VLÁŠEKA, *Nejstarší staroslověnské překlady, jejich charakter a význam pro českou kulturu (185-190)*. Osvrćući se na staroslavenšku pismenost velikomoravskoga razdoblja u njezinoj sveukupnosti i bogatoj unutrašnjoj diferenciranosti, autor ističe promišljenost ćirilometodskoga programa usmjerena prema stvaranju slavenske varijante kršćanske kulture. Prijevod *Biblije*, liturgijskih i drugih tekstova utjecao je ne samo svojim idejnim sadržajem, već i svojom konkretnom umjetničkom formom. Propovjedništvo pak posreduje utjecaj antike u slavenskoj kulturi. Prema tome, značenje ćirilometodskih prijevoda ne ograničava se samo na područje religije, već se reflektira i u

kulturnom, književnom i filološkom području. Autor se pitanje zadržava na značenju ćirilometodske teorije prevodenja i teoretske obrane prijevoda svetih knjiga (venecijanska disputacija s trojezičnicima, Prolog uz prijevod evanđelja), zaključujući da u ovim djelima Konstantin vrlo jasno proklamira načelo kršćanskoga demokratizma na kojemu je utemeljen njegov kulturni program. Načelo ravnopravnosti svih naroda i jezika i s time povezan zahtjev za potpunom razgovjetnošću kojim se uvjetuje svjesno shvaćanje i cjelovita spoznaja, zadržavaju i danas svoju aktualnost.

U 3. svesku 64. godišta objavljen je veći dio referata s konferencije organizirane 1994. godine povodom 50. godišnjice smrti L. Niederle a pod naslovom: *Lubor Niederle, čelný představitel české vědy a jeho odkaz*. Tematska područja koja je konferencija obuhvatila (arheologija, etnografija, filologija) zastupljena su i u objavljenim priložima.

Lingviistička problematika zastupljena je u članku F. V. MAREŠA, *Lubor Niederle a jazykověda (233-236)* u kojemu se autor osvrće na Niederleove poglede na temeljna pitanja etnogeneze Slavena: pitanje lokalizacije slavenske pradomovi-

ne, pitanje indoeuropske jezične zajednice, znanstvena klasifikacija slavenskih jezika, osnovni općeslavenski fond riječi. Autorova konfrontacija Niederleovih pogleda s rezultatima suvremene znanosti potvrđuje opravdanost i utemeljenost stajališta L. Niederlea koja vrijede do danas. Posebno se autor osvrće na Niederleov odnos prema jezičnim činjenicama i na načine korištenja rezultatima etimoloških istraživanja. Navedeni primjeri dokumentiraju uvijek dobru fundiranost Niederleovih zaključaka i njihovu usuglašenost s dometima tadašnje etimološke znanosti. Činjenica da su najnovija istraživanja dopunila ili korigirala neke starije rezultate kojima se Niederle služio, ne umanjuje značenje ovoga velika na češke znanosti.

SLAVIA 65 (1996)

Veći dio prostora u dvobroju (sv. 1-2) 65. godišta ispunjava anketa o aktualnim problemima slavenske filologije koja je predmetom posebnoga osvrta (v. ovdje, str. 336-339). Osim toga, tu su smještene dvije tematske cjeline: to je 17 priloga obuhvaćenih pod zajedničkim naslovom *Vědecký odkaz Pavla Josefa Šafaříka* i manja tematska cjelina od 4 priloga pod zajedničkim naslovom *Česká a polská moderna*.

Prilozi posvećeni Šafaříku dotiču se raznih aspekata njegove znanstvene baštine. Svakako da nisu izostali prilozi koji se bave ćirilometodskom i crkvenoslavenskom problematikom u znanstvenom opusu P. J. Šafaříka.

Z. HAUPTOVÁ, *Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku* (103-108) osvr-

će se na poznatu Šafaříkovu studiju iz 1848. godine koja je tadašnju slavističku javnost upoznala s djelom Klimenta Ohridskoga i drugih autora tzv. zlatnoga doba, kako ga je Šafařík nazvao. Šafaříkovi pogledi na književnu djelatnost starih književnika komentirani u svjetlosti sadašnjega stanja paleoslavističke znanosti. Sasvim je razumljivo da je kasniji razvoj znanosti Šafaříkove poglede konkretizirao, dopunio i korigirao, međutim, ima i takvih koji su i danas aktualni (npr. Šafaříkovo mišljenje o kontaktima s ruskom književnošću).

L. PACNEROVÁ, *Šafaříkovy Památky hlaholského písemnictví* (109-113) osvrće se na navedeno Šafaříkovo djelo koje pri ocjenjivanju njegova doprinosa proučavanju glagoljske pismenosti ostaje obično u sjeni njegovih poznatijih radova o glagoljskoj pismenosti i podrijetlu glagoljice. Kao osobito značajne autorica ističe sljedeće momente: Šafaříkovo duboko poznavanje svih tada poznatih glagoljskih tekstova, zatim Šafaříkov doprinos glagoljskoj paleografiji i pružanje uspješnih uputa zainteresiranoj javnosti za rad s glagoljskim tekstovima. Šafařík je u obzir uzео ne samo tekstove pisane okruglom glagoljicom već i tekstove pisane hrvatskom glagoljicom, navodeći uz to i odgovarajuće primjere. U prilogu autorica objavljuje tekst *Dies irae* (R. Levaković 1631) iz Šafaříkove knjige.

E. BLÁHOVÁ, *Význam Šafaříkovy sbírky rukopisů pro paleoslovenistiku* (147-152) objavljuje osvrt na radove o pojedinim rukopisima Šafaříkove zbirke koji su u zadnjih 40 godina privukli interes znanstvenika, dodajući vrlo ko-

risne dopune bibliografiji, koja je u opisu ove zbirke (Vašica – Vajs, 1957) dovedena do 1955. godine. Autoričin osvrt obuhvaća sve Šafaříkove rukopise, dakle, osim rukopisa koji se čuvaju u Narodnom muzeju u Pragu, i *Šafaříkov triod*, koji se danas nalazi u Petrogradu.

U 3. svesku 65. godišta dominira paleosla vistička problematika.

L. PACNEROVÁ, *Paleoslovenismy v staročeské slovní zásobě* (255-260) komentira sadašnje stanje proučavanja problematike povezane s utjecajem staroslavenske književnosti i jezika na staročeški jezik. Radi se o temi koja je u češkoj znanosti prisutna još od vremena Dobrovškoga i o kojoj su bila izrečena sasvim oprečna mišljenja: od potpunog negiranja takvog utjecaja do hipoteze o izravnom utjecaju staroslavenskoga teksta na staročeški biblijski prijevod. Suvremena znanost zastupa stajalište da se postojanje određenih tragova uzajamnog utjecaja najbolje objašnjava kao odraz stare ćirilometodske tradicije iz vremena kada su na češkom tlu koegzistirali latinski, staroslavenski i češki jezik. Autorica se potanje zaustavlja na problematici staročeškoga biblijskog prijevoda, navodeći među najznačajnijim izvorima za proučavanje ove problematike *Besjede Grgura Velikoga*, osobito evanđeoske citate u njima. Veliko je i značenje osnivanja samostana Emausa u Pragu kao mogućeg impulsa za staročeški prijevod cijele *Biblije* načinjen već u 60. godina 14. stoljeća. Odsutnost paleoslavenizama u najstarijem staročeškom prijevodu evanđelja objašnjava se postupnim bohemiziranjem staroslavenskoga prije-

voda koji je na češkom tlu nestao rano, zajedno sa slavenskom liturgijom.

E. BLÁHOVÁ, *Kompozita v staroslověnské terminologii* (261-271). Predmet autoričina interesa predstavljaju staroslavenske složenice kojima se prevode nesloženi grčki izrazi, dakle riječi koje nisu kalkovima grčkih složenica. U materijalu *Rječnika staroslavenskoga jezika* ima oko 100 takvih složenica. Među njima se nalaze i složenice koje potječu iz pretpisemenoga razdoblja, međutim većina ih je nastala u ćirilometodskom doba, dakle u vrijeme kada je trebalo stvarati termine za nove pojmove kršćanske kulture. Analiza pokazuje da je osobito velika pažnja bila posvećena terminima iz područja kršćanskog morala, napose pojmovima koji su izražavali negativne pojave koje je trebalo iskorjenjivati. Za točno izražavanje ovih pojmova odabrana je složenica zbog svoje pogodnosti jer se u njoj povezuje semantika dviju komponenata koju je moguće po potrebi dalje modificirati. Složenica se rabi i u slučajevima kada staroslavenska leksička norma ne dopušta kalkiranje. Pri tvorbi je dakle došla do izražaja kako semantika termina tako i norme tvorbe riječi u staroslavenskom jeziku. Ovi su zaključci ilustrirani analizom dvaju tipova staroslavenskih složenica: tip ЗАКОНОПРЪСТЪПЪНЪЗ и tip ЛЮБОДЪБИ, ПРЪЛЮБОДЪБИ. Ћirilometodski staroslavenski dosljedno razlikuje arhaično ЗАКОНОПРЪСТЪПЪНЪЗ за грč. παράνομος s terminološkim značenjem od БЕЗАКОНЪНЪЗ за грč. ἄνομος. Drugi je izraz u oba značenja poznat u tekstovima preslavske škole. Jednoznačno terminološko razlikovanje postoji kod složenica ЛЮБОДЪБИ за грč. πορνο- i ПРЪЛЮ-

БОДЪИ s grčkim ekvivalentom $\mu\omicron\iota\chi\omicron$ -. Tu su moguća dva objašnjenja: ako obje složenice potječu iz pretpismenoga razdoblja, intervencija stvaratelja staroslavenske terminologije sastojala se u konkretizaciji i unošenju ranije nepoznatih semantičkih razlika. Međutim, ako iz pretpismenoga razdoblja potječu samo složenice s početnim **ПРЪЛЮБО-**, složenice s početnim **ЛЮБО-** bile su stvorene tek u ćirilometodsko vrijeme kao ekvivalent grčkih složenica s početnim $\mu\omicron\rho\nu\omicron$ -, dok je preslavška škola za ovaj grčki izraz oblikovala termin od korijena **БЛЪД-**.

P. M. ЦЕЙТЛИН, *Из истории евангельских слов (ст.=сл. и цсл. ТЕКТОНЪ и ДРЪВОДЪЛА, совр. русск. плотник) (273-280)* analizira semantiku dviju navedenih staroslavenskih riječi od kojih je greizam poznat već iz najstarijih kanonskih tekstova evanđelja, dok je najstarija potvrda slavenske riječi u Supr. Upotreba ovih riječi ispitana je na širokom usporednom materijalu. Analiza omogućava da se precizira značenje navedenih riječi koje su se upotrebljavale u značenju *iskusani majstor, graditelj* koji radi ne samo s drvom već i s drugim materijalima, odn. čovjek koji ima određeno zanimanje za koje je potrebno znanje, vještina i iskustvo, a ne običan *drvođelja* (rus. *плотник*). Tomu odgovara i široko značenje odgovarajućih grčkih i latinskih ekvivalenata.

Л. ТАСЕВА, М. ЙОВЧЕВА, *Древнеболгарский перевод Апокрифического апокалипсиса Иоанна Богослова (281-293)* analiziraju slavenski prijevod *Апокрифне апокалипсе*, pripisivane Ivanu Bogoslovu i poznate i pod naslo-

vima *Pitanja Ivana Bogoslova Isusu Kriсту na gori Taboru* ili *Slovo Ivana Bogoslova o Drugom dolasku Gospodnjem*. Analiza se provodi na temelju 11 poznatih prijepisa iz 13.-17. st. radi sumiranja književno-povijesne činjenice i iznošenja novih lingvističkih podataka relevantnih za vremensko i mjesno lociranje prijevođa. Uz bilješke o morfološkim i sintaktičkim karakteristikama prijevoda, akcent je stavljen na analizu leksika. Posebno se izdvaja ćirilometodski leksički sloj koji dokumentira tijesnu povezanost s ćirilometodskom tradicijom, npr. pri uporabi biblijskih citata u kojima se ne nalazi nijedan preslavizam. Inovacije dolaze do izražaja u upotrebi izraza tipičnih za preslavške tekstove, uključujući i ograničenu uporabu greizama. Na povezanost s preslavskom pismenošću upućuju i pojedine gramatičke osobitosti. U slavenskom prijevodu *Апокрифне апокалипсе* Ivana Bogoslova autorice otkrivaju jak utjecaj ćirilometodskoga prijevoda *Апокалипсе*. Njihov je zaključak da koegzistencija arhaizama s leksičkim i gramatičkim preslavizmima u tekstu upućuje na početnu etapu razvoja preslavške književnosti.

H. BAUEROVÁ, *Errata v charvát-skohlaholských breviářích a jejich význam pro studium starozákonních textů (295-304)* analizira pisarske propuste u čitanjima iz tekstova *Malih proroka* utemeljenih kako na grčkim (*Brevijar Vida Omišljanina* s varijantama iz *Dragučkog* i *Novljanskog I brevijara*) tako i na latinskim predlošcima (*Brevijar Borg. Illirico 5, Ljubljanski, Bribirski, Pašmanski, Oksfordski* i od tiskanih brevijara *Prvotisaak iz 1491., Baromićev* i *Brozićev*). U obzir su uzeti i rukopisi u kojima koegzi-

obzir su uzeti i rukopisi u kojima koegzistiraju oba tipa tekstova (*Novljanski II, Vatikanski, Mavrov i Padovanski*). Analiza primjera objašnjava neka problematična mjesta u prijevodima koja su se pojavila djelomice već pri prevođenju, ali češće pri prepisivanju kao odraz intervencija pisaca koji su nastojali popraviti tekst po smislu. Propusti su češći u mlađim prijevodima latinskog predloška, dok su tekstovi utemeljeni na grčkim predlošcima pouzdaniji, izuzev teksta u *Novljanskom II brevijaru* u kojemu dolazi do izražaja nesvjesna težnja za uklanjanjem paleoslavenizama. Neki propusti u tekstovima utemeljenima na grčkom predlošku ilustriraju ovisnost slavenskoga prijevoda o lukijanovskoj redakciji.

P. FETKOVÁ, *Srovnání vyzbraných míst ze dvou církevněslovanských překladů 40 homilií na evangelia Řehoře Velikého (305-311) uspoređuje prijevod Besjeda Grgura Velikoga načinjen u Češkoj i sačuvan u rus.-csl. Pogodinovu rukopisu s hrvatskim prijevodom dijelova koji su ušli u brevijare. Usporedba se provodi na temelju teksta iz izdanja *Novljanskog II brevijara*. U centru pažnje nalaze se slobodnije prevedena mjesta koja pružaju informacije o nivou prijevoda, dokumentirajući postojanje razli*

ka među tim dvama prijevodima, osobito na leksičkoj i sintaktičkoj razini. Rad češkoga prevoditelja odaje dobro poznavanje latinskoga jezika i njegovo iskustvo pri prevođenju s latinskoga na staroslavenski. U svome prijevodu vješto upotrebljava brojna sredstva klasičnoga staroslavenskoga jezika i uspješno interpretira latinski predložak. Hrvatski prevoditelj prevodi slobodnije, koristeći se latiniziranim sintaktičkim konstrukcijama i neologizmima. Pri tome u svoj tekst unosi i propuste što svjedoči o njegovoj manjoj prevoditeljskoj vještini.

V. ŠAUR, *Staroslověnské dostojьnъ "zpusobilý" (353-357)* daje dopune i komentar uz obradu natuknice *dostojati* u *Etimološkom rječniku staroslavenskoga jezika*, posebno zadržavajući se na etimologiji i značenju pridjeva *dostojьnъ*. Uz odgovarajuću dokumentaciju autor ukazuje na anomalije nepodatljive klasičnom etimologiziranju: objašnjenje nalazi u razlikama između nekadašnjeg solunskog i moravskog izgovora u riječi koja predstavlja Konstantinov neologizam. Kontinuantni ove riječi u suvremenim slavenskim jezicima predstavljaju kulturni paleoslavenizam koji je u njih dospio posredništvom staroslavenskoga jezika.

ZDENKA RIBAROVA

AKTUÁLNÍ OTÁZKY SLOVANSKÉ FILOLOGIE. ANKETA. SLAVIA 65 (1996)

Začetnik u naslovu navedene *Ankete* bio je F. V. Mareš, koji, na žalost, nije dočekao njezinu provedbu, ali je ona, na

neki način, i homage, ovomu u slavistici istaknutu znanstveniku, pa joj je *Slavia* posvetila prvi broj za 1996. g., zajedno s